

УДК.619:616

QORAQALPOG'ISTON SHAROYITIDA ENDOMETRIT KASALLIGINI DAVOLASH VA OLDINI OLISH USULLARI

Seypullaev A.K.

*Samarqand Davlat veterinariya medicinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
Universiteti Nukus filiali "Veterinariya" kafedrasida katta o'qituvchisi.*

Reynazarova N.E.

*Samarqand Davlat veterinariya medicinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
Universiteti Nukus filiali talabasi.*

Annotatsiya. Endometrit ko'proq tug'ruqdan keyin 8-10-kunlarida (ba'zan 3-6-kunlarida ham) yuzaga keladi. Endometritni septik infeksiya (streptokokk, stafilokokk, gonokokk, ichak tayoqchasi) va boshqa mikroorganizmlar qo'zg'atadi. Bachadonga infeksiya qon va limfa yo'llari orqali o'tadi.

Kalit so'zlar: Streptokokk, gonokokk, ichak tayoqchasi, Bitsillin-5, oksitotsin, kaliy permanganate eritmasi, trivit.

Аннотация. Эндометрит возникает преимущественно на 8-10-й день (иногда на 3-6-й день) после родов. Эндометрит вызывают септические инфекции (стрептококки, стафилококки, гонококки, кишечная палочка) и другие микроорганизмы. Инфекция проникает в матку по кровяному и лимфатическому путям.

Ключевые слова: Стрептококк, гонококк, кишечная палочка, Бициллин-5, окситоцин, раствор перманганата калия, тривит.

Annotation. Endometritis which occurs mostly on the 8-10th day (sometimes on the 3-6th day) after childbirth. Endometritis is caused by septic infection (streptococcus, staphylococcus, gonococci, Escherichia coli) and other microorganisms. The infection enters the uterus through the blood and lymphatic channels.

Key words: Streptococcus, gonococcus, Escherichia coli, Bicillin-5, oxytocin, potassium permanganate solution, trivit.

Kirish.

Endometrit – bachadon shilliq qavati – endometriyning yallig'lanishi. Endometrit o'tkir va surunkali kechadi. Kasallik belgilari abort yoki tug'ruqdan keyin 3-4 kuni yuzaga chiqadi. Bachadonda qon va yo'ldosh qoldiqlarining qolib ketishi kasallik avj olishiga sabab bo'ladi. Endometritda hayvon isitmasi ko'tariladi, eti uvushadi, ishtahasi pasayadi, bosh va qorinning pastki qismi og'riydi. O'tkir

endometritda bachadon yumshoq, shishgan, palpatsiyada og'riqli, ajradiladigan chiqindi hidli bo'ladi. Surunkali endometritda hayz ko'rish buziladi. Bachadon qattiqlashgan, kattalashgan, og'riqsiz, undan ajraladigan chiqindi yiringli bo'ladi.

Sigirlarda yiringli endometrit. Bu shaklda kasallik simptomlari ko'proq bo'ladi, bachadon shikastlangan epiteliysida bakterial mikroflora rivojlanadi. Sigir holati sezilarli darajada yomonlashadi, ekssudat yoqimsiz chirigan hidli ko'rinishda.

Gangrenoz septik. Bu endometritning eng og'ir turi bo'lib, ko'pincha hayvonning o'limiga sabab bo'ladi. Bu bosqichda yallig'lanish jarayoni deyarli qaytarilmaydi – bakteriyalar qonni zaharlaydi, bu esa tananing og'ir zaharlanishiga sabab bo'ladi va sigirning bachadoni yo'q qilinadi. Kasal bir sigir sut bermaydi, endometritning ushbu bosqichi quyidagi xususiyatlar bilan tashxislanadi:

Yiringli oqindi;

Yuqori harorat (40-41C);

Sigirning perinasi va perinasi chirigan hidga ega bo'ladi;

Tashqi jinsiy a'zolar shishadi;

Hayvon tez-tez va yuzaki nafas oladi;

Yurak urishi tez;

Sut yo'q;

Sigir yalang'och joyni qabul qiladi va deyarli oyoqlarida turmaydi.

Fibroz endometriozi – bu buzoq tug'ilgandan keyin rivojlanadi, hayvon sog'ligi yomonlashib boshlasa, u nekrotik yoki sepsis shaklida o'tishini ko'rsatib beradi.

Agar hayvon kuchli immunitet tizimiga ega bo'lsa, unda endometritning fibronli shakli engil shaklda amalga oshiriladi – sigirning leykotsitlari mikroblarning bachadonga kirib ketishiga yo'l qo'ymaydi, bu esa yallig'lanish jarayonlarini kuchaytiradi. Fibroz endometritning dastlabki bosqichlarida sigir yaxshi his qiladi. O'tkir fibronozli endometrit quyidagi funktsiyalar bilan aniqlanadi:

•Lochiyada fibrinlar aniq va ravshan ko'rinadi, ular nozik tolalar yoki qizil va jigarrang rangli paxta shaklida bo'ladi;

•Yuqori harorat;

•Sigir zerikarli va zaif ko'rinadi;

•Yurak urishi tez.

Nekrotik endometrit.

Endometritning ushbu bosqichida sigirning bachadon yallig'lanishi boshlanadi. Uning ichida yaralar paydo bo'ladi. Vaqti-vaqti bilan davolanmasa, infeksiya qon oqimiga kiradi va butun vujudga tarqaladi va bu bilan qattiq intoksikatsiyani keltirib chiqaradi. Ushbu bosqishning belgilari quyidagicha:

•Yuqori harorat;

•Ishtahaning etishmasligi;

•Bo'sh elin;

- Yurak urishi tez
- Qizil yoki jigarrang aralashmani chiqaradi.

Endometritni keltirib chiqaruvchi sabablar.

Tug'ruqning me'yorda kechishida ham endometritlar kelib chiqish holati 3% ni tashkil etadi. Bunday holat, endometritlarni keltirib chiqaruvchi boshqa sabablar borligini, lekin har doim ham ularni statistic ma'lumotlarda aniq ko'rsatish imkoni yo'qligini bildiradi. Hususan, bu sabablarga quyidagilar kiradi:

- Tug'ruqni me'yorda kechishida endokrin o'zgarishlar 3% ni tashkil etadi;
- Oziqlantirishdagi meyorning oshib ketishi;
- Intoksikatsiyadagi patologik jarayonlar;
- Tekshirishda, urug'lantirishda shilliq qavatga etkazilgan jarohatlar.

Qoramollarni sun'iy urug'lantirishda inson rolini ahamiyati hech kimga sir emas. Sun'iy urug'lantirishda jonivor ichiga mikroob kiritish yoki shilliq qavatini jarohatlanishi holatlari ham endometrit kasalligini keltirib chiqaradi.

Qoramollardagi endometritlarni laborator tekshirishda asosan quyidagi mikrofloralar aniqlanadi: streptokokklar 66%, stafilokokklar, koli esherixiyasi va zamburug'lar.

Qoramollar endometritlariga qarshi qo'llaniladigan asosiy profilaktik chora – tadbirlar:

- Jonivorlarni muntazam sayr qildirish;
- Profilaktika uchun kimyoviy terapevtik vositalarni qo'llash;
- Immune holatini oshirish;
- Bachadon hayotiy faoliyatini saqlab turuvchi vositalarni qo'llash;
- Nafaqat tekshirish davrida, balki urug'lantirishda ham aseptika va antiseptika qoidalariga rioya qilish;
- Muvozanatlashgan ratsion.

Subklinik endometritlar subklinik mastitlarning manbai ekanligi ma'lum, shu sababli dori vositalarini bachadon ichiga yuborish bir vaqtning o'zida elinni davolashga ham olib keladi.

Tashxis.

Har qanday kasallikning o'z vaqtida tashxislash hayvonlarning tiklanish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Bolalashdan keyin sigirlarning reproduktiv a'zolarini tashqi tekshiruvdan o'tkazish, shuningdek, bachadon rektal palpatsiya qilish muhimdir. Yallig'lanish jarayonlarining asoslari bir sigirning vagina olingan to'qimalar namunalarini gistologik tekshirish orqali tez va samarali tarzda aniqlanishi mumkin.

Sigirlarda endometritni davolash. Bachadonda yallig'lanish jarayonlari aniqlangan taqdird, hayvonlar podaning qolgan qismidan ajralib, keyinchalik kuzatish uchun karantinga jo'natiladi. Bir nechta kasalli sigirlar bo'lsa – veterinary har bir sigirning yallig'lanish jarayonining og'irligini alohida baholaydi. Endometritdan chalingan sigirlarning immunitet tizimini mustahkamlash uchun turli xil murakkab vitamin qo'shimchalari o'z dietasiga qo'shiladi. Umumiy davolashda baliq yog'i, kaliy yod va kaltsiy xloridga asoslangan preparatlar qo'llaniladi. Homiladorlikning ikkinchi yarmida sut, sink, mis, kobalt va marganetsdagi sigirlarga mikroelementlar qo'shiladi.

Antibiotiklar

Bachadon to'qimalarida patogen mikroflorani yo'q qilish uchun veterinariya yallig'lanishga qarshi dorilar va antibiotiklarni qo'llaydi.

1. Rifapol. Rifampitsin va polimiksin asosida ishlab chiqarilgan preparat suspenziyada mavjud. Rafapolni davolash rejimi quyidagicha: 200-300 ml har 48 soatda. Preparat bachadon bo'shlig'iga bevosita AOK qilinadi. Davolash kursi 2-3 ta ineksiyadan iborat.

Metrin. Preparat bachadon bo'shlig'iga kiritiladi. Preparatning dozasi quyidagicha hisoblab chiqiladi – 30ml. 1 kg hayvonning 100 kg tana vazniga, administratsiya oraliq'i 48-72 soatni tashkil qiladi. Davolash kursi 2-3 ta ineksiyadan iborat.

Streptomitsin. Preparat mushak ichiga kiritiladi. Davolanish rejimi 48 soatda 2g.

Endometritni davolash uchun ta'siri keng darajada bo'lgan dori vositalarini qo'llash maqsadga muvofiqroqdir.

Asosiy vazifalar:

- 1) Bachadon bo'shlig'idan fasodni o'z vaqtida olib tashlash;
- 2) Jinsiy a'zolar tizimining barcha sohalaridagi patogen mikroflora hayot faoliyatiga barham berish;
- 3) Bachadon muskullarining tonusi va qisqarish qobiliyatini tiklash;
- 4) Hastalangan endometriya regenatsiyasini tezlatish;
- 5) Organizmning himoya kuchlarini oshirish;
- 6) Shilliq pardalarning sekretiya funksiyalarini yangilash;
- 7) Mikroblar faoliyatini mahsulotlardan zaharlanishining oldini olish.

Endometritni davolash sxemasi.

Dori vositasi	Yuborish usili	Bir martalik doza
Kaliy permanganat eritmasi bilan yuvish	Bachadon ichiga	5-7 litr
Yodopen tayoqchalari	Bachadon ichiga	1-2 tayoqcha
Bitsillin-5 yoki Amoksotsillin	Muskul orasiga	Tananing tirik og'irligiga ko'ra
Trivit	Muskul orasiga	5-10 ml
oksitotsin	Teri ostiga	10 kg tirik tana og'irligiga 10 birlik

Xulosa.

Endometrit – bachadon ichki qavatining yallig'lanishi bo'lib, ko'pincha tug'ish jarayonining qiyin kechishi, abort, homila tushishi va boshqa turli xildagi ginekologik aralashuvlar natijasida kelib chiqadigan kasallikdir. Hayvonlarda endometritning oldini olishda hayvon muntazam veterinariya ko'rigidan o'tkaziladi. Hayvon holatini tiklash uchun yuzaga keltiruvchi manbasini yo'qatish zarur. Sigirlarni davolash antibiotiklar bilan ham amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

Abdulmagamedov , S.Sh.Rashidov, A.A.Kabardiev “Vestnik veterinariy”.

1. Shopo'latov J.Sh. Veterinariya spravochnigi. Mehnat nashriyoti, Toshkent , 1989.
2. Rustam Qurbonov “Qoramolning asosiy kasalliklari” .
3. Xamdamov X.A., Qudoyorova F.A. Sog'lom sigir sirlari: Sut ishlab chiqarish fermalaridagi yirik shoxli mollarning asosiy kasalliklarini oldini olish va davolash bo'yicha qo'llanma. Toshkent, 2016.
4. Voronin E.S., Bessarabov B.F. Infektsionniye bolezni jivotnix. Uchebnik. M.: Kolos, 2007
5. Diagnostika i terapiya vnutrennix nezaraznix bolezney jivotnix. I.P. Kondraxin, V.I. Levchenko . Moskva “ Akvarium – Print ” - 2005 g.